

“Yeni Bir Yükseköğretim Yasasına Doğru” Başlıklı Belge Hakkında Ön İzlenimler

Üstün ERGÜDER

Sabancı Üniversitesi Emeritus Öğretim Üyesi; Boğaziçi Üniversitesi Eski Rektörü

Yükseköğretim Kurulu tarafından hazırlanmış ve üniversitelerimizde tartışmaya açılmış olan *Yeni Bir Yükseköğretim Yasasına Doğru* başlıklı belgeyi 31 yıl evvel 2547 sayılı yasa ile düzenlenmiş olan yükseköğretim sistemimizi günümüzün şartlarına uydurarak yeni bir vizyon çerçevesinde yeniden düzenlemeyi amaçlayan olumlu bir girişim olarak görüyorum. Maddeleşmiş bir yasa teklifi yerine, hazırlanacak yasa metninin dayanacağı vizyon ve ilkelerin bu belgede açıklanıp tartışmaya açılması çok yerinde.

Ancak, yeni bir yapılanmayı öngören bir belgeyi yeni yapılanmadan en çok etkilenecek kurum olan Yükseköğretim Kurulu tarafından hazırlanmış olmasını son derece sakıncalı buluyorum. Bu sakıncalı yaklaşımın hazırlanan belgeye nasıl yansıtıldığını ileride açıklamaya çalışacağım. Yeni yasanın YÖK dışında hazırlanması çok önemlidir. Bu belgenin önemi YÖK’ün görüşünü yansıtır olmasındadır. Bu yeni yasa hazırlığında ancak görüşlerden biri olabilir. Süreç YÖK tekelinde olmamalıdır.

ANA İLKELER

Günümüzde Yükseköğretim sistemimizi düzenleyen 2547 sayılı yasa 1981 yılında hayata geçti. O günkü düzenleme sonucunda sistemde 28 devlet üniversitesi ve bir vakıf üniversitesi vardı. Bugün sistem o güne göre 100’ü aşkın devlet ve 75 civarında vakıf üniversitesi ile çok daha karmaşık. Yükseköğretim Kurulu altında oldukça merkezîyetçi bir piramit esprisi ile kurulmuş sistem günümüzün şartlarına göre yeterli olmaktan çoktan çıkmıştır. Ayrıca küreselleşme ve bilgi toplumu ile birlikte gelen iktisadi ve toplumsal değişim yükseköğretim sistemimiz üzerindeki talepleri hem çeşitlendirmiş hem de daha karmaşık hale getirmiştir. Topluma hizmet çerçevesinde üniversitelerimizden teknolojik gelişme ve toplumun hizmetine sunulabilecek bilgi üretme konusunda ön planda olmaları gündeme gelmiştir. Alışlagelmiş eğitim-öğretim program ve müfredatları sorgulanmaya başlamış ve bu konuda da yenilikçi ve yaratıcı girişimlerde bulunma talepleri sistem üzerinde baskı oluşturmaya başlamıştır. Kurumlar arası rekabeti ve çeşitliliği teşvik etmeyen bir sistemin bu taleplere cevap verebilmesi çok zordur.

2547 sayılı yasa ile gelen düzenleme daha ilk günlerinden beri önemli bir toplumsal muhalefetle karşılaşmıştır. Ancak, geçtiğimiz 31 yıl süresinde siyasi partiler gündemlerine almalarına rağmen iktidar olduktan sonra bu konu unutulmuş, öğretim üyeleri 2547 sayılı yasaya karşı olduklarını bu süre zarfında belirtmelerine rağmen her yenilik öneri veya teklifi bu kesim tarafından kuşku ve muhalefetle karşılaşmış, öğrenci grupları ise YÖK sistemine muhalif olmakla beraber yenilik teklifle-

rine pek sıcak bakmamışlardır. Özetleyecek olursak 2547 sayılı yasanın getirdiği YÖK sistemi kendi kendini sürdürme ve pekiştirme açısından yadsınamayacak bir beceriye sahip olduğunu göstermiştir. YÖK sistemi akademik hayatımızın kılcal damarlarına kadar işlemiş olup statükonun devamı eğilimlerini pekiştirmiştir. Yeni bir düzenleme yönünde yola çıkılırken bu çok güçlü statükocu eğilimi dikkate almak gerekir.

Yükseköğretim Kurulu’nun hazırladığı belgeyi ikiye bölmek mümkün. İlk dört sayfa genel ilkeleri 5 ana başlık altında özetliyor:

1. Çeşitlilik
2. Kurumsal özerklik ve hesap verebilirlik
3. Performans değerlendirmesi ve rekabet
4. Mali esneklik ve çok kaynaklı gelir yapısı
5. Kalite güvencesi

Günümüzde hangi ülkede olursa olsun yükseköğretim sistemlerinin yapılanmasında bu kavramlar ön plana çıkmakta. Özellikle çeşitliliğe yapılan vurgu çok önemli. Çeşitliliğin en önemli amacı kurumlara kendi stratejik planları çerçevesinde değişik olabilme, kendi eğitim programlarını, araştırma politikalarını tespit edebilecekleri, kurumsal yapılarını belirleyebilecekleri (akademik ve idari özerklik) ve birbirleriyle yarışabilecek ortamı yaratmak. Ayrıca sistemimizin büyüyen çapı yeni yasal düzenlemeyi gerekli kılıyor. Yukarıda özetlenen ve çeşitliliği takip eden diğer dört madde de çeşitlilik ile yakından ilgili. Diğer bir deyişle çeşitliliğin gerekleri. Eğer yükseköğretim kurumlarımız bürokratik girdi kontrollerinden arınmış olarlarsa kalite güvencesi ve performans değerlendirilmesi hesap verebilirlik (topluma sorumluluk) açısından çıktı kontrolleri olarak ön plana çıkıyor. Bu bakımdan yukarıdaki beş ilke birbiri ile tutarlı.

Ancak, belgeyi incelerken ilk dört sayfa ile geri kalan 22 sayfa arasında büyük tutarsızlık görülüyor. İlk dört sayfada ademi-merkezîyetçilik, rekabet, üniversitelere özerklik, çıktı kontrolleri ön planda. Geri kalan sayfalarda bu ilkelerin hayata geçirilmesi tartışılıyor. İşte bu son 22 sayfada vurgunun merkezîyetçiliğe, girdi kontrollerine ve bürokrasimizin sahip olduğu geleneksel girdi kontrolleri paradigmasına doğru yöneldiğini görüyoruz. İlkeler iyi özetlenmiş ama uygulama önerileri, ilkeler ile hiç tutarlı değil. Bu kanımca dokümanın piramide benzeyen merkezîyetçi ve bürokratik girdi kontrollerine alışmış sistemimizin en tepesinde olan YÖK tarafından hazırlanmasında yatıyor.

Kurumun böyle bir reflekse sahip olması gayet doğaldır. İşte bu nedendir ki yasa hazırlığının tekeli hiçbir zaman Kurum'da (YÖK) olmamalıdır.

ÇEŞİTLİLİK

Bu konuda belgede önerilen kategoriler kanımca uygundur. Sistemimizin fiiliyatta erişmiş olduğu çeşitliliğe esnek bir yasal çerçeve kazandırmakta fayda vardır. 100'ü aşkın devlet üniversiteleri kendi aralarında önemli farklılıklar göstermektedirler. Bazıları çok eski olup kurumsallaşmaları gelişmiştir. Önemli bir kısmı yeni kurulmuş olup kurumsallaşma aşamalarında. Vakıf üniversitelerinin bir kısmı yasanın özüne uygun olarak kamu hizmeti amaçlı filantropik kuruluşlar gibi çalışmakta, kurucu vakıfları tarafından sübvansede edilmektedirler. Diğerleri ise kar amaçlı kuruluşlara benzer bir şekilde çalışmaktadırlar. Bu nedenle günümüz gerçeklerine uygun yasal bir çerçeve hazırlamak uygun olacaktır. Bu bağlamda özel üniversite ve yabancı üniversitelere imkan tanıyan bir düzenleme yerindedir.

İleride hazırlanacak yasa üniversitelerimizde yabancı öğretim üyesi çalışmasını teşvik eden düzenlemelere ihtiyaç vardır. Yabancı öğretim üyelerinin yükseltmeleri, akademik ünvan kazanabilmeleri, hatta kurumlarımızda yönetici olabilmelerine imkan tanınmalıdır. Dünyadaki trendler bu yönde olup böyle bir düzenlemenin öğretim üyelerinin akademik performansına da rekabet yoluyla olumlu etki yapabileceğini ileri sürmek mümkündür.

BAZI DEVLET ÜNİVERSİTELERİ İÇİN YENİ BİR DÜZENLEME: ÜNİVERSİTE KONSEYİ

İlgili belgede görülen önemli bir yenilik kurumsallaşmış devlet üniversitelerinin üniversite konseyi tarafından yönetilebilmelerine imkan tanınmasıdır. Bu kanımca önemli tartışmalara neden olabilecek, üniversite çevreleri tarafından benimsenmesi zor, ancak gerekli tedbirler alındığı takdirde olumlu olabilecek bir uygulamadır. Dünyadaki gelişmeler de bu yöndedir. Gelişmiş bazı devlet üniversitelerimizin dünyada rekabet edebilmeleri için önlerini açmanın zamanı geçmiştir bile.

Ülkemizde Yükseköğretim Kurulu bir anlamda bütün devlet üniversitelerimizin konseyi, diğer bir deyimle üst yönetim organıdır. Özellikle günümüzde üniversite sayılarının artması nedeniyle böyle bir üst kurul görevini; yani YÖK'ün hakkıyla yürütebilmesi, hem zor hem de kurumsal özerklik kavramına aykırıdır. Üniversite üst kurullarının üniversitelere yakın olmalarında büyük fayda vardır. Bu nedenle önerilen üniversite konseyi düzenlemesi olumludur. Bu şekilde üst kurullar hem ilgili üniversite camiasının hassasiyetlerine daha yakın olacaklar, hem de üniversitelerimizin farklı misyonlarla gelişmelerine imkan tanınmış olacaktır.

11 kişiden oluşan bu kuruluşta beş üyenin üniversitede idari görevi olmayan öğretim üyeleri arasından seçilmesini öngörülmüyor. İki üyenin bakanlar kurulu tarafından, iki üyenin ise o üniversitenin profesörleri arasından YÖK tarafından atanmasını, bir üyenin mezunlar arasından, bir üyenin ise o üniversiteye bağış yapmış veya yüksek vergi veren vatandaşlar arasından Konseyin diğer dokuz üyesi tarafından seçilmesini öngörüyor.

Burada üniversite konseyinin üniversiteye yakın olmasını sağlamaya çalışmak olumlu bir yaklaşım. Ayrıca bir devlet üniversitesinin paydaşlarının (hükümet, YÖK, vergi veren veya bağış yapan vatandaş) temsil edilmesi de olumlu.

Ancak önerilen kompozisyonda ciddi sakıncalar var. Üniversitede görevde olan bir kişinin yapısı itibarı ile üniversite dışı ve en üst kurulu olarak düşünülen bir kurumda yer alması sakıncalı ve yönetim ilkelerine aykırı. Burada amaçlanan üniversite içinden katılımı sağlamak. Bu amaca katılmamak mümkün değil. Bu amacı sağlamak için daha uygun olacağını düşündüğüm uygulama beş üyenin üniversitede görevli olmayan, ancak o üniversiteye yakın olduğu düşünülen kişiler arasından üniversite senatosunca veya her üniversitenin belirleyeceği bir süreç sonucunda bu kurulda görev almaya davet edilmesi. Yukarıdaki eleştireme uygun olarak YÖK'ün belirleyeceği iki adayın ise ilgili üniversiteden emekli olmuş profesörler veya görev yapmış rektörler arasından seçilmesinin uygun olacağını düşünüyorum.

SİSTEMİN YÖNETİMİ ve KALİTE

Tartışmaya açılan belgede önemli bir yenilik, kalite güvencesinin sisteme entegre edilmesidir. Bütün dünyada yükseköğretim sistemlerinin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş olan kalite güvencesi bugüne kadar sistemimizin en önemli eksiklerinde birini oluşturmuştur. Bu nedendir ki birçok üniversitemiz (22) Avrupa Üniversiteler Birliği Kurumsal (EUAIEP) değerlendirme programına başvurmuş; Bilkent, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi ve Teknik Üniversite mühendislik programlarını Mühendislik Teknolojileri Akreditasyon Kurulu (ABET) sürecinden geçirmişlerdir. Diğer taraftan bu boşluğu doldurmak amacıyla mühendislik fakülteleri dekanları dernek kurarak MÜDEK'i hayata geçirmişlerdir.

Günümüzde kurumsal özerkliğin vazgeçilmez parçası kurumsal performansa dayanan hesap verebilirliktir. Girdi (*input*) kontrollerinde vazgeçilip çıktı (*output*) kontrollerine dayanan bir sistem kurulacaksa, özerk bir kalite güvence sisteminin hayata geçirilmesi gerekir.

Tartışmaya açılan belge, kalite güvencesini gündeme koymak yönünde önemli bir adım atmaktadır. Ancak önerilen yapı sakıncalıdır. Türkiye Yükseköğretim Kurulu (TYÖK), düşünülen üst kurul, bünyesinde Yükseköğretim Kalite Koordinatörlüğü kurulması öngörülmektedir. Bu TYÖK'ü hem kural koyucu, hem savcı, hem de hakim rolüne soyundurmaktadır. Dünyadaki bütün uygulamalarda kalite güvence kurul veya ajansları üst kurul veya yükseköğretim bakanlıklarından tamamen özerk yapıya sahiptirler.

SONUÇ

YÖK tarafından hazırlanan belge sistemimizi yöneten bir kurumun önemli yenilik ve kavramları benimsediğini göstermesi açısından önemlidir. Yeni hazırlanacak bir yasa bu kavramlar tartışmaya açık olacak ve gündemi teşkil edecektir. Nasıl hayata geçirilecekleri ise çok önemlidir. Doğru şeyleri söyleyip, yanlış işleri yapma tuzağına düşmemek gerekir. Eğer daha ademi merkezîyetçi, yatay bir sistem arzulanıyorsa uygulama stratejilerinin de bu hedefle uyumlu ve tutarlı olması gerekir.